

ATELJÉN 2018

Trygghetssystemets
Folk och Försvar

Synopsis

En mötesplats för trygghetssystemets framtid

Den svenska trygghetsmodellen har under 100 år framgångsrikt bidragit till att skapa ekonomisk tillväxt genom ett samhällskontrakt med stark tilltro från alla parter. Men världen och Sverige är i ständig förändring, och den svenska trygghetsmodellen behöver anpassa sig. För att diskutera vilka de viktigaste utmaningarna vi står inför är, och vilka potentiella lösningar och anpassningar vi behöver genomföra, bjöd vi den 15 november 2018 in en utvald grupp för att under en hel dag diskutera frågan.

Vi döpte arrangemanget till Ateljén, just för att vi tillsammans skulle skapa något nytt, en återkommande mötesplats med syftet att diskutera den svenska modellen i allmänhet och pensionssystemet i synnerhet. Under dagen samlades cirka 60 representanter från näringslivet, arbetsmarknadens parter, akademien, politiken, startup-sfären och opinionsbildare för att lägga grunden för något vi hoppas ska leva under lång tid framöver – **ett trygghetssystemets Folk och Försvar**.

Vi på Alecta brukar säga att trygghet ökar när den delas, men så gör även idéer. Ateljén blev en interaktiv mötesplats där vi utbytte idéer, erfarenheter och åsikter. Vår målsättning var att sätta samman en heterogen grupp och låta dem prata, utan att vi styrde dem.

Vi är väldigt glada att ha initierat ett möte som präglades av debattvilja, innovation och kunskap.

En del resultatet av dagen kan du läsa om här. Rapporten, till stor del skriven av deltagare och talare under dagen, är en summering av de åsikter som fördes fram under Ateljén 2018.

Trevlig läsning,

Magnus Billing

En positiv ansats

Ansatsen med Ateljén var positiv med utgångspunkt i **David Crouch** bok *Bumblebee Nation – the Hidden Story of the Swedish Model*. Världigt mycket fungerar bra, men för att vara väl rustade för framtiden måste vi anpassa oss. En viktig aspekt av den svenska modellen är att inte vara stelbent, att kunna förändra sig i takt med omvärlden och att inte ta gamla sanningar för givna. Genom att hämta inspiration från talare som **Karl-Petter Thorwaldsson**, **Darja Isaksson**, **Ulrik Hoffman**, **Anna Felländer**, **Staffan Ström** och ovan nämnda David Crouch, var den huvudsakliga problemställningen för dagen:

Kollektiva trygghetslösningar i en individualiserad framtid – självklarhet eller omöjlighet?

Ateljén 2018

Framtiden börjar nu

När Sverige som första land i världen införde ett (nästan) heltäckande statligt pensionssystem år 1913 var medellivslängden för en svensk kvinna 58 år. Män förväntades leva till 55. Pensionsåldern bestämdes till 67.

Sedan dess har Sverige förändrats från att vara ett fattigt jordbrukssamhälle i Europas norra utmarker till att vara en modern kunskapsnation som konkurrerar med världens största och starkaste ekonomier. Och pension har gått från att vara en försäkring mot extremt lång levnad till att vara en försörjning vi förväntar oss under en fjärdedel av livet. Vårt sätt att tänka kring och utforma pensioner har kommit att få en enorm påverkan på vårt samhälle; både finansiellt, socialt och politiskt.

Tjänstepensioner har alltid varit en viktig del av det svenska pensionssystemet, och deras betydelse växer sig allt större. Det beror dels på att svenska arbetstagare och arbetsgivare kommit överens om att avstå en allt större del av löneutrymmet till ”den andra lönen”, men också på att statens ambitioner avtagit på senare år. Medan tjänstepensionerna förstärkts i takt med ökande livslängd och sjuknande räntor har inga motsvarande initiativ tagits från politiskt håll. Det gör att tillgång till tjänstepension numera är en nödvändighet om den totala pensionen ska bli hyfsad. Tyngdpunkten för ansvar och initiativ har förskjutits, till stor del i det tysta.

Utmaningar för tjänstepensionerna saknas trots det inte. Den demografiska utvecklingen mot allt fler äldre, internationaliseringen av arbetsmarknaden, ett utmanande ränteläge och många andra faktorer sätter hård press på det system som hittills tjänat oss väl. När vi nu står inför stora samhällsförändringar måste pensionerna anpassas för att fungera i en ny tid. De företag och verksamheter som bygger välbefinnande i Sverige idag och i framtiden är beroende av fungerande trygghetssystem och vice versa. Därför måste staten, näringslivet, arbetsmarknadens parter och tjänstepensionsbolagen tillsammans lyfta blicken och sikta framåt.

Pension handlar om att säkra möjligheten för människor att leva ett gott liv hela livet. Även i en framtid vi än så länge vet mycket lite om. Men ett vet vi: **framtiden börjar nu.**

Staffan Ström,
pensionsekonom Alecta

Ateljén 2018

Makrotrender

Vilka är de största utmaningarna för trygghetssystemet de kommande åren? Vi bad tre experter inom olika områden att definiera utmaningarna utifrån sitt synsätt. **Darja Isaksson**, Generaldirektör på Vinnova, **Ulrik Hoffman**, vd på Ungdomsbarometern och författaren och journalisten David Crouch, alla talare under Ateljén, förklarar hur digitalisering, utmaningen från de unga vuxna och ett nytt politiskt landskap påverkar det svenska trygghetssystemet.

Digitaliseringens påverkan – Enligt Darja Isaksson

Digitalisering, vad är det? Digitalisering innebär en omorganisation av hela samhället. En anledning till det är att den digitala dimensionen vi skapat hjälper oss att se saker vi tidigare inte kunde.

Digitalisering i kombination med automatisering hjälper oss inte bara se nya saker, utan också anpassa skeenden på en detaljnivå vi inte tidigare kunnat; Digitalisering och automatisering gör det möjligt att göra mer med mindre, överallt.

Men att göra annorlunda innebär också ofta att organisera annorlunda. Vi har redan sett det, till exempel i dramatisk omorganisation av hur vi hanterar finans- och detaljhandel, media och resor. Idag kan vi diagnosticera urinvägsinfektioner och lässvårigheter på distans. Hur ska vi då organisera oss för sådana vanliga diagnoser? I ett sådant samhälle, vad organiserar man då bäst lokalt? Regionalt? Nationellt?

I digitalt mogna organisationer är det ofta redan självklart att man dagligen samarbetar i distribuerade team som sitter på olika platser i hela världen. Medarbetare i sådana verksamheter förväntar sig att det är självklart att deras karriärmöjligheter finns i just hela världen. Om inte idag, så imorgon är det en förväntan alla har, i takt med att arbetsmarknaden förändras.

Google har lanserat tjänsten Google job search som har koll på alla jobbannonser som publicerats i världen, och de använder sin världsledande AI för att börja ge personlig lista på vilka möjligheter just du

– Vad tror du är de viktigaste åtgärderna för att säkerställa att trygghetssystemet är rustat för framtiden?

Ulrik Hoffman

Vd Ungdomsbarometern

”

I fråga om pension kan vi glädjande skönja ett ökat intresse bland unga. Våra undersökningar visar att det är en allt viktigare fråga för unga vuxna, men det behövs fortfarande mer information riktad till dem. Skolan, arbetsmarknaden och politiken måste gemensamt arbeta hårt för att lyfta frågorna om trygghetssystemet och pensioner. Jag anser även att både utbildningssystemet och trygghetssystemen behöver reformeras för att passa en förändrad arbetsmarknad.

skulle ha om du kan tänka dig att bo i Shenzhen eller Bangalore. Tjänster som Google Job search kommer att öka transparensen på arbetsmarknaden, och samtidigt också rörligheten. Tanken att utforska sina möjligheter på andra platser i världen är inte lika svår att tänka idag som tidigare, och därmed tillgänglig för fler än någonsin. Idag har vi en generation på arbetsmarknaden som redan är den mest globaliserade i mänsklighetens historia. Många har redan innan puberteten åkt till andra sidan planeten, och sedan mellanstadiet samarbetat med personer från andra länder i olika digitala spelvärldar. Jag är övertygad om att de nya trygghetssystem som vi behöver, behöver kunna skala **INTERNATIONELLT**.

Men digitaliseringen skapar också nya sårbarheter, från cyberkrigföring och autonoma vapen, till frågor om integritet och tillit. Att vi introducerar nya sårbarheter när samhället utvecklas är i sig självt inget nytt.

Elektrifieringen innebar enorma nya sårbarheter. Komplexa värdekedjor för matproduktion likaså.

– Vad är enligt dig den största utmaningen för det svenska trygghetssystemet de kommande 10 åren?

Eva Hamilton

journalist och fd. vd SVT

”

Försvagad folklig tillit. Ersättningsnivåerna har sjunkit relativt inkomstutvecklingen. En hel generation äldre kvinnor som har yrkesarbetat på heltid eller deltid får pension som det knappt går att leva på. Arbetslöshetsersättning/sjukersättning svarar allt sämre mot förlorad löneinkomst. Liksom hyresbidrag relativt utvecklingen på bostadsmarknaden. Med minskad tillit får vi i än högre grad två parallella system: ett för de rika som skaffar privata ersättnings/försäkringar. Ett stats-eller kommunfinansierat för de fattiga. Betalningsviljan hos rika/medelklass undermineras.

Min farfar odlade och jagade sin egen mat. Själv är jag en livsoduglig människa som svälter ihjäl inom två veckor om Hemköp stänger på grund av att Rotterdams hamn släcks ut av ett strömavbrott orsakat av hackers. Ändå ligger jag sällan vaken av oro för sådana sårbarheter. Jag är van att kunna lita på att vi har institutioner, regelverk, processer för att hantera sårbarheter som elektrifieringen ger på ett ansvarsfullt sätt.

Vi behöver göra samma igen, men snabbare den här gången. Vi behöver lära oss om de sårbarheter vi skapar, hitta sätt att hantera dem samtidigt som vi drar nytta av de nya möjligheter digitaliseringen ger oss. De är nämligen avgörande för att kunna ställa om till hållbara produktionssystem, för att kunna hjälpa människor att fortsatt få ökad hälsa och öka såväl kunskap som välbefinnande i våra samhällen.

Så en central utmaning är vår **FÖRMÅGA** att göra detta. Vår förmåga att ta vara på möjligheterna och skala dem, samtidigt som vi adresserar de nya utmaningar vi skapar på vägen. För att kunna ta vara på möjligheterna behöver man förstå vilka de är, och vilka arbetssätt och infrastruktur som krävs för att de ska kunna skala.

Ateljén 2018

Individer med förmåga tar till sig de kunskaper som nu finns tillgängliga för dem på nytt sätt, självorganiserar sig i moderna studiecirklar och nätverk och skapar nya möjligheter åt sig själva. De flesta gör det inte. En grupp människor kan fortfarande inte använda dator för att kommunicera med andra. Digitalt utanförskap men också ökande skillnader i digital kompetens är ett verkligt hot mot konkurrenskraft, men i förlängningen också social trygghet. Använder vi våra bibliotek och fysiska infrastrukturer på bästa sätt idag? Ger vi människor förutsättningar att också ta eget ansvar?

I Finland erbjuder man nu alla medborgare en grundkurs i AI, för att man ska öka förståelsen och förmåga. 1% av hela befolkningen har frivilligt anmält sig på mindre än ett halvår. Jag tror att människor ofta vill. Men får de? Kan de? Ser de nästa steg? En stor del i den utmaningen handlar om förmåga bland ledare. Därför utbildade Storbritannien 2500 ledare i offentlig sektor på ett år. Därför ser vi skillnad mellan länder som Estland, Singapore och Kanada, där ledarskapet i absoluta toppen är jordade i dessa frågor, och de länder där det är ojämnare.

Nästa utmaning är **FÖRÄNDRINGSTEMPOT**. Därför att även om man har de arbetssätt som fungerar, så är ständig förändring som norm utmanande, för individ och organisation på systemnivå. På systemnivå är Sverige bra på omställning. Men insatser för omställning kommer försent. Försent för individen och organisationen.

För nu när allt fler jobb, titlar och innehåll förändras så att man knappt har samma roll mer än 5 år i taget, hur gör vi då? Våra parter är vana att organisera för storskalig omställning, men i det tempot? Har vi då förmåga att använda data för att matcha folk med vad de borde lära sig?

Som nation betraktat är vi också bra på att jobba i team. Men det är stressande för den mänskliga varelsen att så ofta byta ut vilka vi har nära inpå oss, vilka vi ska vara produktiva tillsammans med. Stress är redan en folksjukdom. Jag tror att det finns anledningar till det som inte bara handlar om ständig effektivise-

– Vem anser du har störst ansvar för att anpassa trygghets-systemet till kommande samhälleliga förändringar?

Karl-Petter Thorwaldsson
Ordförande LO Sverige

”

Det största ansvaret ligger på staten och politikerna. Sverige har goda ekonomiska förutsättningar att rikta in politiken på långsiktiga mål om hög tillväxt, full och jämn sysselsättning och större fördelningspolitisk rättvisa. Nu måste vi använda detta goda läge till att höja välfärdsambitionerna och hålla ihop landet.

ringshets. Kanske handlar det också om hur mycket information vi utsätter den mänskliga hjärnan för, hur många nya relationer vi hela tiden behöver ha. Evolutionen har inte designat oss för det. Vi behöver nya verktyg för att skapa psykologisk trygghet både som individer, team och organisationer. Verktyg vetenskapen gett oss en hel del kunskap om, men som ännu inte är självklara i vardagen.

Vi behöver snabbt bli väsentligt bättre på att både jobba såhär rörligt, men också må bra medan vi är i förändring.

...Vilket för oss till den sista utmaningen jag vill sätta fokus på här idag: **FRUKTAN**. Som människor är vi är också evolutionärt betingade att reagera med oro på det okända. Vi ser det varje dag.

Vi ser dessutom att de som är bäst på att utnyttja de digitala verktygen för att påverka våra åsikter, tankar och känslor, är de som stimulerar rädsla. Kickar igång kortisolnivåer. Läger in oss i fight/flight/freeze.

I en tid där vi mer än någonsin behöver kunna jobba tillsammans, är detta enligt mig det allvarligaste hotet. Vi vet att vi måste transformera hela samhället till något hållbart. Varje institution, stad, produktions- och konsumtionskedja och vi har bråttom. Vi behöver minska koldioxidutsläppen med hälften varje decennium. Den goda nyheten är att vi har verktygen och kunskapen, för den första halveringen. Men utmaningen kräver stor förändringsförmåga. Och vi behöver göra den på ett socialt hållbart sätt.

Rädsla är i värsta fall förlamande, skrämmar bort oss från varandra och hindrar oss att agera på de verkliga möjligheter vi har. Så vår största motståndare mot att tillsammans lösa våra utmaningar och lyckas med förändring kanske är rädsla?

Sverige har byggt trygghetssystem som minskat rädsla förut. Som ger människor tilltro till det gemensamma, men också incitament att ta ansvar själva. Idag heter utmaningen rädsla, och lösningen livslångt

lärande och en anti-stressrevolution baserad på insikten att vi behöver systematiskt inkludera människor i hela samhället i den förändring som pågår, och samtidigt träna alla i förmågan att stå trygg i ett snabbt förändringstempo.

Att och hur vi agerar nu egentligen betyder allt. **Allt.**

Ateljén 2018

Utmaningen från de unga vuxna

– *Ulrik Hoffman, vd Ungdomsbarometern*

Kära barn har många namn, men det är hög tid att lämna breda generaliseringar kring millennials – som avser alla födda 1982 och framåt (!)- och istället fokusera på de som är ungdomar på riktigt. Nämligen de som är födda kring millennieskiftet. De kan kallas Generation Z, iGen eller bara 00-talister.

Den här generationen är kanske svårare än någon tidigare att förstå, för oss som är lite äldre. Dels växer de upp i en tid då val som var kassaskåpssäkra för tidigare generationer (revisor eller jurist) spås övertas av AI, och det är nästintill omöjligt att titta på föräldrarna och göra samma val.

Deras ungdomstid ser mycket annorlunda ut jämfört med tidigare. Då många tidigare generationer under 1900-talet schemalagt delar av sin tonårstid utifrån begrepp som alkohol, fest, hänga på stan, beter sig dagens unga väldigt annorlunda. Alkoholkonsumtionen har halverats sedan millennieskiftet, och många unga vänder sig bort från riskfyllda beteenden. De har ett stort kontrollbehov, både när det kommer till skolan och sin egen framtid. Samhällets framtid ser de däremot ganska mörkt på, uppväxta i en orolig omvärld med klimatkris som ett konstaterat faktum.

Den hemmasittande generationen

En trygghetssökande generation tornar upp sig, men också något så unikt som en generation som gillar att umgås med sina föräldrar. Och tur är nog det för annars hade missförstånden generationerna emellan varit ännu större. För trots att samhällsintresset kännetecknar generationen är det långt ifrån några 68 or – tvärt om är de ganska icke-rebelliska.

Som en konsekvens av trygghetssökandet ser vi bland annat att sparintresset ökat, vilket är viktigt att fundera på när trygghetssystemen och informationen om desamma ska konstrueras. Det sägs ofta slarvigt att unga bara lever i nuet, men det gäller inte idag. Till och med intresset för pensionen verkar öka. Dock så finns det många andra frågor som upptar mer tid, och utbildning är en sådan. Här finns samtidigt en syn både bland unga och äldre att utbildning är något som hör ungdomsåren till och att man sedan är klar.

För att kunna möta framtida behov av omställning behöver dessa attityder förändras, men så också systemen. Vi behöver förenkla för dem och belöna unga att börja jobba tidigare, och samtidigt börja plugga igen senare i livet, eller i alla fall fler gånger under sin livstid. Idag har vi i mångt och mycket samma bild av livet som vi hade på 1960-talet; grundskola, högskola/arbete, mer arbete och slutligen pension.

Avslutningsvis ska vi också komma ihåg att detta är en mer heterogen generation än någonsin och det är svårare att generalisera och dra alla över en kam. Men heterogeniteten till trots utgår de som diskuterar frågan om pensioner inom politiken, och ungdomarna själva, att alla ska gå i pension vid samma ålder (65). Här tror jag att vi behöver både ett flexiblere system men också värderingar, som speglar att unga gör väldigt olika livsval som får konsekvenser där vissa kanske inte kan jobba längre än till 60, medan andra kan jobba långt efter 75.

Ateljén 2018

– *Vad är enligt dig den största utmaningen för det svenska trygghetssystemet de kommande 10 åren?*

Ulrica Schenström

politisk kommentator och rådgivare

”

Att vi möter integrationen i samhället, öka produktiviteten i yrkeslivet och stärker kompetensen i utbildningen. Vi måste också förbereda folk mentalt på att jobba längre upp i åldrarna.

– *Vad var det mest intresseväckande du tog med dig från Ateljén?*

Den breda blicken. Att få samtala om trygghetssystemen ur ett brett perspektiv där alla fick komma till tals. Som en interaktiv mötesplats. Intressant och utvecklande.

– *Vem anser du har störst ansvar för att anpassa trygghetssystemet till kommande samhälleliga förändringar?*

Jag tror det måste vara ett delat ansvar mellan politiker, arbetsmarknadens parter och medborgare.

– *Vad tror du är den/de viktigaste åtgärderna för att säkerställa att trygghetssystemet är rustat för framtiden?*

Helt klart fortsatt europeisk integration och ökad produktivitet.

Den svenska modellens framtid

In business and industry, Sweden has a distinctive approach which I think is particularly viable today. Since the 1990s, the country has modernized its economic model by expanding market mechanisms, while maintaining other features that set it apart from other national economies.

These include collective bargaining with the trade unions, wages determined centrally to maintain the competitiveness of exports, unusual support mechanisms for people who lose their jobs through restructuring, and family policies encouraging women to combine careers with children. The ownership structure of industry is also distinct, with incentives for investors to prioritize long-term growth over the short-term share price. Sweden emerged from the 2008 global financial crisis in better shape than many other advanced economies. There are challenges, not least those posed by immigration and asylum. But the model is based on resilient institutions and relationships and has enormous potential to transform problems into opportunities.

With the new political landscape in Sweden, politicians, unions and employers will need to focus on what Sweden does well if they are going to affect genuine change.

David Crouch,

Historiker och författare

Hur rustar vi det svenska trygghetssystemet för framtiden?

Genomförandet av Ateljén belyste på ett tydligt sätt att det nuvarande trygghetssystemet fungerar bra, men att det står inför en hel del utmaningar. De makrotrender som påverkar vår omvärld idag, och de som kommer påverka oss om några år, vare sig det är klimatet, ekonomiska faktorer eller demografi, bör diskuteras offentligt.

En bred offentlig diskurs var enligt de flesta som närvarade vid Ateljén den viktigaste åtgärden för att möta de utmaningar vi står inför. Det innebär att vi i branschen måste bli bättre på att involvera fler i diskussionen. För att minska ointresset behöver vi ge den svenska modellen en återfödelse i det offentliga medvetandet.

Ointresse leder till tveksamhet. Tveksamhet kan leda till misstro vilket i sin tur kan leda till minskad tilltro. Och är det något den svenska modellen har sin grogrund i så är det en tilltro till att individer kan lita på att de beslut som en liten grupp människor tar är för kollektivets bästa. Den största utmaningen för trygghetssystemet och den svenska modellen verkar således vara brist på kunskap, och den naturliga lösningen blir att öka den offentliga debatten om desamma. Ett kollektivt trygghetssystem tar sin livskraft från tilltro.

Det framkom ett flertal spännande förslag på hur trygghetssystemet ska kunna ta större plats i det offentliga medvetandet; tydliggöra incitamentsstrukturer, införa pensionskunskap i matematiken i grundskolan, kraftsamla information under ett "pensionsår" var fjärde år, som ett pensionens olympiska spel etc.

Till syvende och sist handlar det om att genom offentlig diskussion minska den allmänna rädslan för att ta tag i sin pension. Vi människor är naturligt betingade att undvika saker som gör oss illa till mods.

Kanske är det så som det uttrycktes under Ateljén 2018: Likt demokratin måste trygghetssystemet erövrats av varje generation.

Gabriel Mellqvist

journalist, programledare EFN

”

Stora utmaningar brukar uppstå där man minst anar det. Men en betydande utmaning, som sker mitt framför våra ögon, är förstås pensionssystemet. Sveriges system är ett internationellt föredöme, och pekas ut som hållbart, men pensionerna är för små - och många svenskar riskerar att bli fattiga.

Utifrån detta är det lätt att tänka sig en snöboll av missnöje, och en potentiell faktor till politisk populism.

Det finns en tydlig medvetenhet om problemet bland de deltagare som besökte Ateljén, och konkreta förslag för hur man kan stärka det svenska trygghetssystemet. Att anpassa detta system ligger förstås till stor del på politikernas axlar, men obekväma reformer som adresserar problem i en framtid som inte är omedelbar kräver bred mobilisering och förståelse. Kanske bör alla spelare och parter bidra till att frågan lyfts fram.

Kanske kan vi lära av miljörörelsen, som skapat stort intresse för framtida utmaningar? Och varför inte stämma i bäcken nu, när världens finansmarknader skakar, och intresset för vår finansiella framtid skruvas upp?

alecta

Trygghet växer när den delas